

НОВОІНСТИТУЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Найперспективнішим з точки зору розуміння глибинної суті освіти та еволюції освітніх систем є підхід нової інституціональної економіки (НІЕ).

В основі методології НІЕ лежать два теоретичні постулати:

- інститути «мають значення» (institutions matter);
- інститути піддаються аналізу методами економічної теорії.

Ураховуючи, що у рамках інституціональної економіки існує безліч течій, що інституційний аналіз може проводитися на різних рівнях соціальної системи, і що в саме поняття «інститут» може вкладатися різний сенс, напрями для досліджень системи освіти дуже різноманітні. Тому, не претендуючи на вичерпну характеристику усіх можливих напрямів і конкретних аспектів додатку методологічних принципів НІЕ до аналізу освітньої системи, запропонуємо ескіз новоінституціональної моделі системи освіти, виходячи з того, що на відміну від інституціональної структури, інституціональна модель покликана описати не всю сукупність тих або інших інститутів, а систему засадничих, внутрішньо взаємопов'язаних і взаємообумовлених правил гри, що становлять основу усієї інституціональної структури освіти.

По-перше, представляє інтерес вплив на систему освіти інститутів суспільства. В економічних і політичних інститутах закладені стимули для розвитку тих або інших видів економічної діяльності. Організації виникають у рамках інституціональних обмежень з метою реалізації тих можливостей, які відкривають існуючі інститути. Організації, функціонуючи, постійно навчаються, набуваючи знання і досвід. Типи знань й умінь, які виявляються необхідними для успішного досягнення організаціями своїх цілей, визначатимуть напрями розвитку і характер накопичення знань в суспільстві, а також шляху передачі знань. Система освіти буде реагувати на попит на ті чи інші види знань і розвиватиметься відповідним чином. Відповідно, система освіти відбиватиме структуру стимулів, що знаходяться в інституціональних обмеженнях. Якщо інститути суспільства відкривають можливості і створюють стимули для виникнення і розвитку організацій, максимізація прибутку яких досягається за рахунок збільшення продуктивності, що веде до економічного зростання, то це стимулюватиме інвестиції в освіту, оскільки останнє дозволяє підвищувати продуктивність діяльності організацій. Інша справа,

якщо інститути суспільства сприятливіші для діяльності по перерозподілу, ніж для продуктивної діяльності; якщо вони створюють кращі умови для монополії, ніж для конкуренції, і взагалі звужують коло економічних можливостей замість його розширення. В таких умовах інвестиції в освіту, яка могла б вести до зростання продуктивності, будуть непопулярні. Прикладом перерозподільної діяльності є корупція. При цьому, очевидно, максимізація доходу корумпованих чиновників або службовців досягається не за рахунок знань, а за рахунок дискреційних повноважень, які їм забезпечують формальні інститути і неформальні норми поведінки, що існують в цьому суспільстві. Чим більше стимулів для перерозподільної діяльності закладено в інституціональній структурі суспільства, тим менше стимулів для інвестицій в освіту, оскільки віддача від цих інвестицій буде низькою. Таким чином, структура системи освіти буде дзеркалом структури стимулів для економічної діяльності, що визначається інститутами суспільства, і вивчення проблем освіти може допомогти в розумінні недоліків економічних і політичних інститутів суспільства.

Необхідно згадати і про вплив на відношення до освіти неформальних інститутів – традицій і цінностей, що розділяються членами суспільства. Якщо вченість та інтелект не відносяться до цінностей суспільства, це позначиться на попиті на освітні послуги. Формування і розвиток неформальних інститутів тісно пов'язане з розвитком формальних інститутів. Вплив інституціональної матриці на освіту не є одностороннім. Освіта може робити зворотний ефект на розвиток і стабільність інститутів. Це витікає з однієї з найважливіших функцій освіти – ідеологічної, яка ігнорується неокласичною економікою. Дуглас Норт підкреслює, що стабільність того чи іншого інституту суспільства залежить від того, чи визнають члени суспільства його легітимність чи ні. Інститут є легітимним, якщо члени суспільства виражають згоду з ним, вважаючи його правильним. Витрати на підтримку і забезпечення дотримання існуючих інститутів знаходяться в зворотній залежності від усвідомлюваної легітимності цих інститутів. Якщо члени суспільства вважають існуючий порядок справедливим і розумним, то витрати на підтримку цього порядку будуть незначні. Оцінки інститутів завжди суб'єктивні – різні члени суспільства можуть оцінювати інститути по-різному. Системі освіти відводиться важлива роль в легітимізації інститутів суспільства. Як формальні, так і неформальні інститути у вигляді норм поведінки та етичних кодексів впроваджуються у свідомість і раціоналізуються через систему освіти.